

Завгородня К. В.

ад'юнкт

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.721 : 340.142

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ З МЕТОЮ НЕДОПУЩЕННЯ БЕЗПІДСТАВНОГО ОБМЕЖЕННЯ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ СВОБОДИ ТА ОСОБИСТОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Розглянуто можливі порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, пов'язані з правом особи на свободу та особисту недоторканність, під час досудового розслідування. Проведено системний аналіз існуючих гарантій недопущення зазначених порушень прав та свобод особи, закріплених у Кримінальному процесуальному кодексі України. Досліджено правову позицію Європейського суду з прав людини щодо законності підстав обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність.

***Ключові слова:** Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, практика Європейського суду з прав людини, право на свободу та особисту недоторканність, запобіжні заходи, затримання особи, тримання під вартою, недопущення порушень прав особи.*

Постановка проблеми. Системний аналіз порушень ЄКПЛ працівниками правоохоронних та судових органів засвідчив, що у період існування незалежної України в окремих аспектах вони мають системний характер: 1) використання строків адміністративного затримання з метою початку кримінального провадження; 2) послідовне застосування до однієї особи двох видів затримання: адміністративного та кримінально-процесуального; 3) обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без достатнього обґрунтування; 4) недосконалість процедури оскарження ухвали суду про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; 5) недостатня обґрунтованість продовження строків тримання під вартою та інші [8].

Водночас Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), приймаючи рішення у справі «Гарькавий проти України» та роз'яснюючи положення п. 1 ст. 5 ЄКПЛ [9], зазначив, що право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене державою на підставах та в порядку, чітко визначених законом [10].

Право на свободу та особисту недоторканність є одним з основоположних прав людини, яке гарантується не тільки Конституцією України, а й такими міжнародними актами, як Загальна декларація прав людини; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколи до неї (далі – ЄКПЛ, Конвенція); Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та пока-

рання; Мінімальні стандартні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням («Токійські правила»); Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином, та іншими.

Впродовж багатьох десятиліть в Україні діяв Кримінально-процесуальний кодекс України № 1001-05 від 28.12.1960 року, одним з найголовніших недоліків якого було порушення процедури затримання особи, а також обрання до неї та подальшого оскарження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, оскільки його застосування пов'язане з обмеженням конституційних прав і свобод людини. Більше того, цей вид запобіжного заходу застосовується тоді, коли вина особи ще не встановлена в судовому порядку.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема порушення права особи на свободу та особисту недоторканність під час досудового розслідування постійно знаходиться в центрі досліджень багатьох науковців. Серед робіт з цієї теми слід назвати праці Г. Алейнікова, О. Губської, О. Капліної, В. Мариніва, Д. Сімоновича, В. Сліпченка, В. Уварова [1–7]. Проте існуючі публікації не вичерпують всієї складності проблеми, а утворюють базис для її подальшого дослідження.

Саме тому надзвичайно актуальним є питання: яким чином зазначені проблеми врегульовані у Кримінальному процесуальному кодексі України № 4651-VI (далі – КПК України) від 13.04.2012 року, зокрема яким чином узгоджуються його положення з міжнародно-правовими актами та практикою ЄСПЛ?

Мета даної статті полягає в дослідженні ризиків можливих порушень ЄКПЛ, а також з'ясуванні системи гарантій недопущення зазначених порушень прав та свобод особи, закріплених у КПК України.

Враховуючи предмет та межі нашого дослідження доцільно вирішити такі завдання: провести системний аналіз ключових рішень ЄСПЛ щодо України, які містять тлумачення Судом положень ЄКПЛ про законність тримання під вартою; дотримання встановленої законом процедури затримання; оскарження можливої необґрунтованості судового рішення з приводу обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та інших елементів, на яких базується європейський підхід до захисту права на свободу та особисту недоторканність; запропонувати можливі шляхи оптимізації слідчо-судової практики.

Виклад основного матеріалу. Доречно розглянути вищезазначені проблеми за допомогою послідовного моделювання конкретних ситуацій можливих порушень прав та свобод осіб під час досудового розслідування.

1. Використання строків адміністративного арешту з метою початку кримінального провадження стосовно особи.

Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність є однією з головних засад кримінального провадження, яка закріплена у ст. 12 КПК України. Більше того, у ч. 5 ст. 12 КПК України чітко зазначено, що затримання особи, взяття її під варту або обмеження у праві на вільне пересування в інший спосіб під час кримінального провадження, здійснене за відсутності

підстав або з порушенням порядку, передбаченого КПК України, тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Проте результат системного аналізу норм КПК України вказав на те, що на цьому законодавчому положенні не вичерпуються важелі регулювання вказаної проблематики, оскільки у кримінально-процесуальному законі міститься узгоджена система гарантій, спрямованих на недопущення цього виду порушень прав та свобод людини, зокрема:

- кожен, кого затримано через підозру у вчиненні кримінального правопорушення, повинен в найкоротший строк бути доставлений до слідчого судді для вирішення питання про законність та обґрунтованість його затримання (ч. 2 ст. 12);

- ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків, передбачених КПК України (ч. 1 ст. 207);

- уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує (ч. 2 ст. 208);

- особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою (ч. 1 ст. 209);

- затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу (ч. 2 ст. 211).

За правовими позиціями ЄСПЛ практика тримання під вартою без конкретного юридичного підґрунтя або за відсутності чітких правил, які б регулювали такі питання, внаслідок чого такі особи можуть бути позбавленими свободи протягом тривалого строку без відповідного судового рішення, не сумісна з принципом юридичної визначеності та принципом захисту від свавілля (рішення Європейського суду з прав людини у справах «Слоєв проти України» [11], «Микола Кучеренко проти України» [12], «Доронін проти України» [13]).

Так, у справі «Доронін проти України» (2009 р.) ЄСПЛ встановив, що під час адміністративного арешту із заявником поводитися як з підозрюваним у кримінальному провадженні і слідчий допитував його стосовно справи про вбивство. У зв'язку з чим Суд зробив висновок про те, що адміністративний арешт заявника був використаний з метою початку кримінального провадження стосовно заявника. При цьому заявника було позбавлено його права на захист, оскільки йому не було своєчасно надано статусу підозрюваного. Таким чином, Суд дійшов висновку про те, що у цій справі мало місце пору-

шення п. 1 ст. 5 Конвенції [13].

2. Послідовне застосування до однієї особи двох видів затримання: адміністративного та кримінального процесуального.

Окрім зазначених імперативних положень КПК України, доречно зазначити, що відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 14 Закону України № 3460-VI від 02.06.2011 року «Про безоплатну правову допомогу», особи, до яких застосовано адміністративне затримання, мають право на здійснення представництва їх інтересів у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами та складення документів процесуального характеру [14].

У даному випадку доцільно звернути увагу на трактування вказаної проблеми ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (2011 р.), в якій заявник стверджував, що його адміністративне затримання було перетворено в кримінальне. В цій справі заявника спочатку було затримано строком на 3 доби за підозрою у порушенні правил обігу наркотичних засобів, відповідно до вимог ст. 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Але міліція закрила провадження у справі про адміністративне правопорушення у зв'язку з відсутністю його події і складу. Після цього заявника затримали відповідно до положень кримінально-процесуального законодавства за підозрою у вчиненні вбивства і розбійного нападу.

На думку Суду, під час адміністративного арешту із заявником поведилися як із підозрюваним у кримінальній справі за фактом вбивства, оскільки слідчий допитував заявника в якості свідка за вказаним фактом, у результаті чого заявник зізнався у вчиненні злочину. У зв'язку з цим Суд визнав, що адміністративне затримання заявника було насправді частиною тримання його під вартою як підозрюваного у кримінальному провадженні за фактом вбивства, але без забезпечення його процесуальних прав, зокрема, його права на захист. Таким чином, ЄСПЛ зазначив, що в даному випадку мало місце порушення п. 1 ст. 5 Конвенції [15].

3. Обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без достатнього обґрунтування.

Відповідно до ч. 1 ст. 183 КПК України, тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом. Проте, як і інші види запобіжних заходів, тримання під вартою має на меті забезпечити виконання підозрюваним покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам, наведеним у п. 1–5 ч. 1 ст. 177 КПК України. Більше того, у ч. 2 ст. 183 КПК України наведено вичерпний перелік осіб та умов, за яких може бути застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. При цьому на вимогу ст. 194 КПК України під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним кримінального правопорушення, недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, зазначеним у клопотанні.

Якщо щодо юридичних підстав тримання особи під вартою проблем з аналізу вказаних положень практично не виникає, то в розумінні фактичних підстав взяття особи під варту можна стверджувати про наявність суттєвих проблем на практиці [16, с. 194]. Системний аналіз рішень ЄСПЛ вказав на те, що при обранні вказаного запобіжного заходу слідчому необхідно довести поза розумним сумнівом, що підозрюваний ухилиться від слідства, продовжить займатися злочинною діяльністю або своїми діями завадить досягненню завдань кримінального провадження.

У рішенні у справі «Лабіта проти Італії» (2000 р.) ЄСПЛ зазначив, що небезпека чинення тиску на свідків та ризик фальсифікації доказів могли виступати юридичними підставами обрання до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Проте правоохоронні органи не вказали жодного факту, який міг би довести, що зазначені підстави справді існували, не навели жодного доказу можливої неправомірної поведінки підозрюваного [17].

У справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» (1990 р.) Суд зазначив, що той факт, що заявники мали судимості за терористичні акти, міг посилити підозру про їхню причетність до вчинення злочинів терористичної природи, але не міг бути єдиною підставою для підозри, що обґрунтовувала б їхній арешт. У зв'язку з чим згадані вище ознаки не достатні самі по собі для того, щоб зробити висновок про наявність «обґрунтованої підозри» [18, с. 56].

Беручи до уваги системний характер проблем, які стали підставами порушень у вказаних справах, Європейський суд з прав людини зазначив, що практика тримання особи під вартою без конкретних правових підстав несутісна з принципом правової визначеності та захистом від свавілля.

Приймаючи рішення у справі «Бойченко проти Молдови» (2006 р.) ЄСПЛ зазначив, що в цій справі національні суди, ухвалюючи рішення про тримання заявника під вартою, посилалися на відповідну норму закону, не вказуючи підстав, з яких вони вважають обґрунтованими твердження про те, ніби заявник може перешкоджати провадженню у справі, переховуватися від правосуддя або скоювати нові злочини. Враховуючи наведені обставини, Суд зробив висновок, що підстави, на які посилалися у своїх рішеннях щодо попереднього ув'язнення заявника Буюканський районний суд і Кишинівський апеляційний суд, не є «відповідними і достатніми». Відповідно, зазначене призвело до порушення п. 3 ст. 5 Конвенції [18, с. 87].

У 2001 році Європейський суд з прав людини ухвалив рішення у справі «Харченко проти України» (2011 р.), яке стало «пілотним» для нашої країни. В даній справі Суд встановив порушення ст. 5 ЄКПЛ, які у судовій практиці щодо України були визнані системними, оскільки тривале існування таких порушень свідчило про невжиття державою заходів з реформування законодавчої системи, зокрема й інституту запобіжних заходів, з метою недопущення подібних порушень у майбутньому та дотримання принципу верховенства права. Враховуючи важливість та особливість даного рішення, воно заслуговує на більш детальне викладення.

У цій справі заявник доводив, що його утримання під вартою було незаконним, а строк тримання був необґрунтовано тривалим. Суд, заслухавши твердження заявника та доводи уряду України, визнав системною проблемою недостатню обґрунтованість судових рішень про взяття під варту та зазначив, що навіть протягом тривалих строків тримання під вартою національні суди посилаються на один і той же (типовий) перелік підстав взяття особи під варту протягом усього періоду її тримання під вартою в порядку запобіжного заходу. Крім того, національний суд не розглядав застосування до заявника інших, більш м'яких видів запобіжних заходів. Судові рішення щодо тримання заявника під вартою містили стандартний набір підстав без розгляду обґрунтованості та доцільності їх застосування. Зазначені факти свідчили про порушення п. 1 ст. 5 ЄКПЛ [19].

4. Недосконалість процедури оскарження ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Результат системного аналізу положень КПК України засвідчив факт створення комплексної системи гарантій, спрямованих на оскарження рішення про застосування запобіжного заходу під час кримінального провадження:

- підозрюваний, до якого застосовано запобіжний захід, та його захисник, мають право на оскарження рішення про обрання запобіжного заходу шляхом подання слідчому судді клопотання про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування чи зміну обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України (ч. 1 ст. 201);

- сторона захисту має право подавати слідчому судді клопотання про зміну запобіжного заходу кожні 30 днів з дня постановлення попередньої ухвали про застосування, зміну або відмову у зміні запобіжного заходу, якщо у ньому не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею (ч. 5 ст. 201);

- ухвала слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 1 ст. 309);

- строк дії запобіжного заходу вважається автоматично продовженим, якщо під час підготовчого судового засідання від жодної зі сторін не надійшло клопотання про його зміну або скасування (ч. 3 ст. 315);

- незалежно від наявності клопотань сторони обвинувачення або захисту, суд зобов'язаний розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру чи з дня застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. За наслідками розгляду питання суд своєю вмотивованою ухвалою скасовує, змінює запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або продовжує його дію на строк, що не може перевищувати двох місяців (ч. 3 ст. 331).

У контексті розглянутого питання наведемо рішення ЄСПЛ у справі

«Луценко проти України» (2012 р.). У даній справі заявник скаржився саме на відсутність судового контролю за його триманням під вартою. У цій справі Суд встановив, що національні суди, розглядаючи матеріали оскарження застосування тримання під вартою, не розглядали доцільність позбавлення заявника свободи та можливість застосування до нього інших, більш м'яких (неізоляційних) запобіжних заходів. Окрім того, апеляційний суд, у свою чергу, не надав належного обґрунтування відхиленню скарг заявника щодо обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та відповіді на клопотання, підписане народними депутатами та підтримане Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, щодо зміни заявнику запобіжного заходу. За цих обставин Суд одностайно дійшов висновку про порушення п. 3 та п. 4 ст. 5 ЄКПЛ [20].

5. Недостатня обґрунтованість продовження строків тримання під вартою.

КПК України запровадив таку самостійну засаду кримінального провадження, як розумність строків (п. 21 ст. 7). Також ч. 1 ст. 21 КПК України вказує на те, що кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону [6]. Більше того, у КПК України створені комплексні механізми стримання від безпідставного порушення права особи на розумні строки досудового розслідування, а тому й, відповідно, від необґрунтованого подовження строків тримання під вартою:

- строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України. Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати: шести місяців – у кримінальному провадженні щодо злочинів невеликої або середньої тяжкості; дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (п. 1, п. 2 ч. 3 ст. 197);

- клопотання слідчого, прокурора про продовження строку тримання під вартою, крім відомостей, зазначених у ст. 184 КПК України, повинно містити виклад обставин, які свідчать про те, що заявлений ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою; виклад обставин, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою (п. 1, п. 2 ч. 3 ст. 199);

- слідчий суддя зобов'язаний відмовити у продовженні строку тримання під вартою, якщо прокурор, слідчий не доведе, що обставини, зазначені у ч. 3 ст. 199, виправдовують подальше тримання підозрюваного, обвинуваченого під вартою (ч. 5 ст. 199);

- незалежно від наявності клопотань суд зобов'язаний розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного

характеру чи з дня застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. За наслідками розгляду питання суд своєю вмотивованою ухвалою скасовує, змінює запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або продовжує його дію на строк, що не може перевищувати двох місяців. Копія ухвали вручається обвинуваченому, прокурору та направляється уповноваженій службовій особі місця ув'язнення. До спливу продовженого строку суд зобов'язаний повторно розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою, якщо судові провадження не було завершено до його спливу (ч. 3 ст. 331).

Зважаючи на характер зазначеного порушення, доцільно розглянути рішення ЄСПЛ у справі «Слоєв проти України», в якому Суд встановив порушення одразу декількох пунктів ст. 5 ЄКПЛ. При зверненні до Суду заявник скаржився, що утримання його під вартою було нерозумно тривалим та незаконним. При перевірці скарг заявника та обставин справи в контексті п. 1 ст. 5 ЄКПЛ, Суд звернув увагу на те, що районний суд у своїй постанові від 13.07.2000 р., залишивши без змін запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не вказав жодних підстав для свого рішення, через що заявник залишався у стані невизначеності. При подальшому розгляді обставин справи ЄСПЛ зазначив, що хоча переховування заявника від правосуддя протягом одного року було для органів влади достатньою причиною для тримання його під вартою на час досудового розслідування, тяжкість пред'явлених йому обвинувачень та ризик його втечі були єдиними підставами для суду не змінювати обраний заявнику запобіжний захід. Проте, згідно з п. 3 ст. 5 Конвенції, зі спливом певного часу існування лише обґрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи, і судові органи мають навести інші підстави для продовження тримання під вартою.

Розглядаючи обставини справи в контексті п. 4 ст. 5 ЄКПЛ, Суд встановив, що після кількох переглядів підстав для продовження тримання заявника під вартою 12.03.2003 р. національний суд взагалі відмовився розглядати розумність тримання заявника під вартою на підставі того, що він вже раніше декілька разів визначав законність такого тримання. Таким чином, заявнику було відмовлено в реалізації його права на перегляд законності тримання під вартою, яке закріплено в п. 4 ст. 5 Конвенції. Вищезазначені висновки були достатніми для визнання Судом порушення п. 3 та п. 4 ст. 5 ЄКПЛ у цій справі [11].

Висновок. Результат проведеного аналізу можливих порушень ЄКПЛ, пов'язаних з правом особи на свободу та особисту недоторканність, свідчить про те, що КПК України містить комплексну систему гарантій, які регулюють баланс публічних та приватних інтересів, засоби забезпечення кримінального провадження та механізм дотримання прав та свобод людини, а також низку прогресивних положень щодо недопущення зазначених порушень під час кримінального провадження. Проведений системний аналіз правових позицій ЄСПЛ засвідчив той факт, що цей міжнародний орган фактично орієнтує нашу державу на реформування усієї законодавчої системи, зокрема й ін-

ституту запобіжних заходів, з урахуванням принципу пропорційності та справедливості [16, с. 230].

Окрім того, застосування практики ЄСПЛ породжує виникнення позитивних зобов'язань у різних суб'єктів кримінального судочинства України: по-перше, на сторону обвинувачення покладається обов'язок застосування практики ЄСПЛ з метою недопущення порушення права на свободу та особисту недоторканність; по-друге, на сторону захисту покладається обов'язок застосування практики ЄСПЛ з метою обґрунтування своєї позиції, поданих клопотань тощо; по-третє, ухвали слідчого судді не будуть визнані обґрунтованими, якщо в них не будуть зазначені причини спростування наведених позицій ЄСПЛ, вказаних стороною захисту в клопотанні.

Запропоноване нами дослідження є лише початковим кроком на шляху проведення ґрунтовних теоретичних напрацювань, які доцільно проводити за такими напрямками як застосування практики ЄСПЛ з метою недопущення безпідставного втручання стороною обвинувачення у сферу приватного життя особи, застосування стороною захисту практики ЄСПЛ під час оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора, застосування слідчим суддею практики ЄСПЛ з метою обґрунтування процесуальних рішень.

Бібліографічні посилання

1. *Алейніков Г. Л.* Використання рішень Європейського суду при обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту / Г. Л. Алейніков // Реформування законодавства з питань протидії злочинності в контексті євроінтеграційних прагнень України : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – Запоріжжя, 2006. – С. 31–35.
2. *Губська О. А.* Взяття під варту як запобіжний захід у світлі національного та міжнародного законодавства / О. А. Губська // Адвокат. – 2007. – № 3.
3. *Каплина О. В.* Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права : монографія / О. В. Каплина. – Х., 2008.
4. *Маринів В.* Конституційні гарантії забезпечення права людини на свободу й особисту недоторканність та їх реалізація в кримінально-процесуальному законодавстві України / В. Маринів // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 1.
5. *Сімонович Д. В.* Європейські стандарти забезпечення прав людини у досудових стадіях кримінального процесу України : монографія / Д. В. Сімонович. – Х., 2011.
6. *Сліпченко В. І.* Вплив практики Європейського суду з прав людини на формування положень нового КПК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dduvs.dp.ua/assets/files/news3/КПК/3.docx>.
7. *Уваров В. Г.* Проблеми підстав затримання та взяття підозрюваного під варту в контексті європейських стандартів / В. Г. Уваров // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. – 2011. – № 2.
8. Висновок щодо проекту Кримінально-процесуального кодексу України, підготовлений Директоратом з питань правосуддя та захисту людської гідності, Генерального директорату I – Права людини і верховенство права, на підставі експертизи: Лорени Бахмайер-Вінтер, Джеремі Макбрайда та Еріка Сванідзе. – Страсбург, 2 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.kiev.ua/news/2012/01/Opinion%20on%20Draft%20CPC%20UA%20Ukr.pdf>.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод зі змінами, внесеними Протоколом № 11: ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 р. № 995_004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар :

у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х., 2012.

11. Міністерство юстиції України. Офіційний веб-сайт. Стаття 5 «Право на свободу та особисту недоторканність». «Слоєв проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/317.zip>.

12. Міністерство юстиції України. Офіційний веб-сайт. Стаття 5 «Право на свободу та особисту недоторканність». «Микола Кучеренко проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/774.zip>.

13. Міністерство юстиції України. Офіційний веб-сайт. Стаття 5 «Право на свободу та особисту недоторканність». «Доронін проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/287.zip>.

14. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

15. Міністерство юстиції України. Офіційний веб-сайт. Стаття 5 «Право на свободу та особисту недоторканність». «Нечипорук та Йонкало проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/1008.zip>.

16. Застосування практики Європейського суду з прав людини та норм міжнародно-правових актів в удосконаленні кримінального судочинства України : монографія / В. Г. Уваров ; за заг. ред. д-ра юрид. наук В. М. Тертишника. – Дніпропетровськ, 2012.

17. Лабіта проти Італії (Case of Labita v. Italy) // Практика Європейського суду з прав людини: Рішення. Коментарі. – 2002. – № 2. Комюніке Секретаря Суду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurocourt.org.ua/Article.asp?AIIdx=196>.

18. *Джеремі Макбрайд*. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. – К., 2010.

19. Судова влада України. Офіційний веб-портал. Справа «Харченко проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/sud2590/2536/233223>.

20. Міністерство юстиції України. Офіційний веб-сайт. Стаття 5 «Право на свободу та особисту недоторканність». «Луценко проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/25579.docx>

Завгородня К. В. Применение практики Европейского суда по правам человека с целью недопущения нарушения права на свободу и личную неприкосновенность. Рассмотрены возможные нарушения Конвенции о защите прав человека и основных свобод, связанные с правом человека на свободу и личную неприкосновенность, во время досудебного расследования. Проведен системный анализ существующих гарантий недопущения указанных нарушений прав и свобод личности, закрепленных в Уголовном процессуальном кодексе Украины. Исследованы правовые позиции Европейского суда по правам человека относительно законности оснований ограничения права человека на свободу и личную неприкосновенность.

Ключевые слова: Конвенция о защите прав человека и основных свобод, практика Европейского суда по правам человека, право на свободу и личную неприкосновенность, меры пресечения, задержание лица, содержание под стражей, недопущение нарушений прав человека.

Zavgorodnya K. V. Application of the case-law of the European Court of Human Rights in order to prevent violations of the person's right to liberty and security. The article deals with possible violations of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms related to an individual's right to liberty and security of person, during the preliminary investigation. A systematic analysis of existing safeguards to prevent violations of these rights and freedoms, set out in the Criminal Procedure Code of Ukraine. Was conducted a research of the legal position of the European Court of Human Rights on the grounds of legality restriction of the right to liberty and security of person.

Зроблено висновок, що застосування практики ЄСПЛ породжує виникнення позитивних зобов'язань у різних суб'єктів кримінального судочинства України: по-перше, на

сторону обвинувачення покладається обов'язок застосування практики ЄСПЛ з метою недопущення порушення права на свободу та особисту недоторканність; по-друге, на сторону захисту покладається обов'язок застосування практики ЄСПЛ з метою обґрунтування своєї позиції, поданих клопотань тощо; по-третє, ухвали слідчого судді не будуть визнані обґрунтованими, якщо в них не будуть зазначені причини спростування наведених позицій ЄСПЛ, вказаних стороною захисту в клопотанні.

Keywords: *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the case-law of the European Court of Human Rights, the right to liberty and security, the measures detention of a person, detention, prevent human rights violations.*

Надійшла до редакції 15.09.2014

Іванчишин І. І.

здобувач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ОРГАНІЗОВАНЕ ЗЛОЧИННЕ УГРУПОВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Досліджено актуальні проблемні питання криміналістичної характеристики організованих злочинних угруповань. Розглянуто поняття, види та ознаки організованих злочинних угруповань з урахуванням сучасної наукової думки та нагальних проблем правоохоронної практики.

Ключові слова: *злочинне угруповання, організована злочинність, криміналістична характеристика, лідер.*

Постановка проблеми. Діяльність організованих злочинних угруповань (ОЗУ) впливає на стабільність державної й економічної системи, завдає шкоди фізичним та юридичним особам, є основною перешкодою у розвитку та нормальному функціонуванні ринкових відносин, заважає цивілізованому торговельному обміну, створює загрозу національній безпеці України. Останнім часом організована злочинність має тенденцію до зростання. Так, відповідно до статистичних даних МВС України, незважаючи на зменшення виявлених організованих груп, зокрема, 2007 р. – 314 злочинних груп, 2008 р. – 326, 2009 р. – 213, 2010 р. – 187, 2011 р. – 192, 2012 р. – 158, 2013 р. – 146, 2014 р. – 135, спостерігається зростання вчинюваних ними злочинів, відповідно, 2007 р. – 3572 злочини, 2008 р. – 3639, 2009 р. – 3724, 2010 р. – 3938, 2011 р. – 3617, 2012 р. – 3723, 2013 р. – 3896, 2014 р. – 4027, а також вчинюваних ОЗУ тяжких та особливо тяжких злочинів, зокрема, 2007 р. – 2986 злочинів, 2008 р. – 3247, 2009 р. – 3685, 2010 р. – 3824, 2011 р. – 3581, 2012 р. – 3672, 2013 р. – 3812, 2014 р. – 3984. Така ситуація вимагає негайного вжиття невідкладних організаційних і управлінських заходів з удосконалення організаційно-тактичних основ протидії організованим злочинним проявам у країні